

Альона Кашена

м. Харків

(Наук.керівн. – канд. пед. наук, доц. Ємець А. А.)

ВИКОРИСТАННЯ ДИТЯЧОЇ ПЕРІОДИКИ НА УРОКАХ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНОЇ ГАЛУЗІ

Анотація. У статті розглядається питання використання дитячої періодики на уроках мовно-літературної галузі в початковій школі. Наведено класифікацію дитячих періодичних видань. Розглянуто основні програмові вимоги щодо використання різних видів медіатекстів, зокрема періодики. Дібрано приклади завдань з журналів та газет, що будуть корисними на уроках української мови та літературного читання.

Ключові слова: дитяча періодика, журнал, газета, урок, українська мова, літературне читання, початкова школа.

USE OF CHILDREN'S PERIODICALS IN LANGUAGE AND LITERATURE LESSONS

Abstract. The article deals with the issue of using children's periodicals in the lessons of language and literature in primary school. The classification of children's periodicals is presented. The main program requirements for the use of different types of media texts, including periodicals, are considered. Examples of tasks from magazines and newspapers that will be useful in Ukrainian language and literary reading lessons are selected.

Key words: children's periodicals, magazine, newspaper, lesson, Ukrainian language, literary reading, primary school.

У колі читання сучасних школярів особливе місце займають періодичні видання. Дитяча преса може слугувати додатковим засобом навчання, оскільки

має не тільки розважальний характер, а й розвиває пізнавальний інтерес, розширює кругозір дітей, впливає на мотивацію до навчання, стимулює мовленнєві, математичні, творчі здібності, виховує любов до природи та рідного краю.

Сьогодні дитячі журнали та газети, на жаль, зіштовхнулися із значними проблемами, їх кількість катастрофічно зменшилася, однак вони не втрачають своєї актуальності. На відміну від шкільних підручників, дитяча періодика оновлюється набагато частіше, швидше реагує на нові події. Також у періодиці матеріал подано в привабливій формі, з яскравим візуальним супроводом, наявні різні форми викладу інформації та її опрацювання. Майже кожен журнал має своєрідне «обличчя» із різним змістовим наповненням, і кожен читач зможе знайти у ньому те, що буде йому до вподоби. Тоді як підручники, за якими працюють учні в школі, мають чітку структуру та дотримуються більш традиційного оформлення і змістового наповнення, згідно з навчальною програмою.

Сьогодні дослідженням дитячих періодичних видань в Україні займаються такі науковці, як Н. Вернигора, Т. Давидченко, Т. Жалко, О. Марків, О. Марущак, І. Побідаш, О. Струшляк, Е. Огар, О. Орлик, В. Супрун та інші. Учені пропонують хоча і різні визначення поняттю «дитяча періодика», однак суттєвих відмінностей у тлумаченні дефініції не спостерігається. У науковій роботі ми спиралися на подане в дисертації О. Марущак визначення терміну «дитяча періодика» – «це особлива сфера видавничої діяльності. Вона є самостійним компонентом системи засобів масової інформації (далі – ЗМІ), а специфіка такого типу видань визначається їх орієнтацією на дитячу аудиторію» [12, с.82].

У термінологічному колі паралельно з поняттям «журнал» та «газета», використовується термін «часопис», який в академічному словнику визначається, як «те саме, що газета» за першим визначенням та як «періодичне друковане видання у вигляді книжки; журнал» [1]. Зауважимо, що сучасні науковці частіше використовують «часопис» як синонім до слова «журнал».

Одним з ключових питань вивчення дитячої періодики є класифікація

видань. Найпоширенішою є типологічна класифікація дитячої періодики, запропонована Т. Давидченко, у якій дослідниця виділила п'ять основних видів журналів та газет для дітей: пізнавальні, розважальні, навчальні, художні, наукові [6].

Пізнавальні видання мають переважно пізнавально-інформаційний зміст різного тематичного спрямування і поділяються на енциклопедичні (Бібліотека журналу «Дивосвіт – казки, легенди, міфи») та суто ігрові («Пізнайко», «Професор Крейд», «Умійко», «Малятко», «Стежка»...) [6].

Розважальні видання пропонують своїй аудиторії, за визначення дослідниці, «читати про розваги та заради розваги». Деякі з них з часом можуть перейти до категорії пізнавальних, покращуючи свою якість та наповнення. Розважальні видання представлені двома типами: журнали/газети-кросвордів та журнали/газети-коміксів [6]. На нашу думку, до журналів/газет кросвордів можна віднести газету «Казкові кросворди» та журнал «Найкращі дитячі кросворди», а до журналів/газет-коміксів можна віднести «JUNO Comics & Illustrations».

Навчальні видання, як зазначає Т. Давидченко, «покликані насамперед допомогти дитині у навчанні». Ці видання стануть у нагоді батькам, педагогам, вихователям, оскільки вони друкують корисний наочний матеріал. Часто такі видання є двомовними або тримовними. Дослідниця поділяє їх на два типи: освітні («Posnauko», «Абетка», «Букварик») та релігійні [6]. На нашу думку, до релігійних видань можна віднести журнал «Зернятко» та газету «Скарбничка».

Основу культурологічних видань становить твори художньої літератури, вітчизняна та світова класика, фольклор. Серед них виділяють два типи: літературно-художні видання («Яблунька», «Джміль», «Соняшник», «Котя», «Чарівна казка»...) та літературно-мистецькі («Веселочка») [6].

Науково-популярні видання, як зазначає дослідниця, «є дієвим засобом популяризації спеціальних знань серед широкого дитячого читацького загалу». Цей вид поділяється на два типи: технічно-прикладними та науково-художніми журналами [6]. У межах обраної нами теми можемо зробити висновок, що всі групи дитячих періодичних видань можуть містити матеріал, корисний для

уроків мовно-літературної галузі.

Сучасні освітні програми передбачають можливість знайомства учнів з газетами та журналами. У Типовій освітній програмі (ТОП), розробленій під керівництвом О.Я. Савченко, виокремлена змістова лінія «Досліджуємо медіа», яка «передбачає формування в учнів умінь аналізувати, інтерпретувати, критично оцінювати інформацію в медіатекстах та використовувати її для збагачення власного досвіду, створювати прості медіапродукти» [15]. У ТОП, розробленій під керівництвом Р.Шияна, змістова лінія «Досліджуємо медіа» передбачає «ознайомлення школярів з основами медіаграмотності. Діти формують уявлення про межу між реальним світом і світом мас-медіа. Вони вчаться інтерпретувати, аналізувати, оцінювати медіатексти (фільм, мультфільм, реклама, фотографія тощо) та створювати прості медіапродукти. Змістова лінія «Досліджуємо медіа» пропонує інструмент для активного критичного освоєння комунікативного медіасередовища» [16].

Сучасна періодика може бути гарним доповненням навчального процесу, особливо в мовно-літературної галузі. Для уроків української мови буде корисним матеріал для ознайомлення з буквами, різними формами словникової роботи, зі словами нового правопису, фразеологізмами, паліндромами, омонімами та ін. Також періодика містить багато завдань, які допомагають розвивати навички говоріння, словниковий запас, формувати культуру мовлення та прищеплювати любов до читання. Безпосередньо дитячі журнали та газети містять цікаві загадки, скоромовки, різні тексти та завдання, які діти не залишать без уваги.

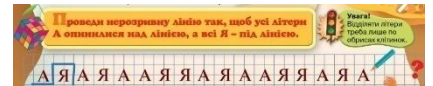
Прикладами видань, які будуть корисні на уроках мовно-літературної галузі, можуть слугувати «Барвінок», «Розумашки», «Смайлик», «Стежка», «Малятко», «Джміль», «В гостях у казки. Рекомендує Киця», «Пізнайко від 6 років», «Маленький розумник», «Веселі картинки – Jolly Pictures», «Яблунька» та інші. Деякі журнали («Барвінок», «Професор Крейд», «Маленький розумник», «Стежка» та інші) припинили своє існування, однак з архівом випусків деяких з них («Барвінок», «Професор Крейд») можна познайомитися у вільному доступі на інтернет-сайтах. Також підшивки багатьох журналів

зберігаються в дитячих бібліотеках.

Розглянемо приклади завдань для уроків мовно-літературної галузі, поданих у дитячих періодичних виданнях. Пропонуємо вам завдання за загальним призначенням.

1. Завдання, спрямовані на розвиток навички читання.

а) Для того, щоб допомогти учням міцно зафіксувати образ букви, дитячі журнали пропонують різноманітні завдання. Так у журналі «Крилаті» (2022 р., листопад, спецвипуск) подано завдання «Проведи нерозривну лінію так, щоб усі літери А опинилися над лінією, а всі Я – під лінією. Увага! Виділяти літери треба лише за обрисами клітинок» [8].

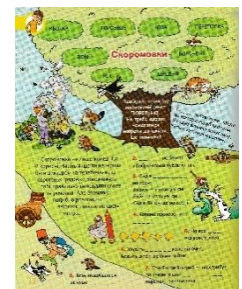
«Крилаті», 2022, листопад, спецвипуск

б) Для читача-початківця добрим помічником є креолізовані твори – текстові утворення, що поєднують вербальні та невербальні елементи, у них деякі слова замінено картинками. Багато креолізованих текстів подано в журналі «Малятко». Ці вправи спрямовані на поліпшення розуміння текстів, знижують напруження від процесу читання. Опрацювання креолізованих віршів ще допомагає розвивати почуття ритму.

«Малятко», 2021, №12

в) Періодика багата на твори різних жанрів (загадки, скоромовки, вірші та ін.). Вони можуть супроводжуватися додатковими завданнями. Наприклад, у журналі «Розумашки» (спеціальний випуск. №8, 2020 р.) наведені тексти скоромовок, які треба доповнити та прочитати: «_____ з бобренятами на березі бублики пік» [13].

«Розумашки», 2020, №8, спеціальний випуск

2. Завдання, спрямовані на розвиток зв'язного мовлення.

а) У журналі «Малятко» (2019, №8) пропонується відповісти на запитання, склавши оповідку за малюнком.

«Малятко», 2019, №8

«Хвалився Гавчик, що він може робити добре усе. Так це, чи ні?» [10].

б) У журналі «Джміль» (2003, №3) пропонується за малюнками скласти сценарій короткометражного мультфільму. «Діти! Робота на кіностудії триває. Перед вами малюнки художниці Лариси Горошко. За ними ви маєте скласти сценарій двох короткометражних мультиків» [7, с.14-15].

в) Пропонується скласти зв'язне висловлення за поданим початком. Наприклад, у «Барвінку» (2011 р., №1) читачам пропонується продовжити речення: «Якось Колобок заблукав і прикотився до нас на урок. Учителька й каже: – Колобок, Колобок...» [5, с.5].

3. Завдання, спрямовані на розширення лексичного запасу

а) Знайомство з омонімами. Наприклад, у журналі «Барвінок» (2009 р., №5) дітям пропонується завдання, яке допомагає спостерігати за тим, як від наголосу залежить лексичне значення слова. Читачам потрібно поставити наголос, усвідомити значення слів-омонімів і далі з'єднати слово із зображенням. Наприклад: орган (установа) та оргán (музичний інструмент) [4, с. 16].

«Барвінок», 2011, №1

б) Завдання, які передбачають знайомство з фразеологізмами. Наприклад, у журналі «Смайлик» (2020 р., №2) маленьким читачам пояснюється, що таке крилаті вислови, а після наведене завдання: «Підбери до кожного малюнка правильне тлумачення та з'єднай вислови парами. Тоді, розставивши їх по порядку, з букв, написаних поруч, склади ще один фразеологізм, який означає «Опинитися у смішному становищі» [14, с.20-21].

«Барвінок», 2007, №2

Розгадаєш ребус — прочитаєш етикетку вітання. Постарайся відповісти на нього — так ти допоможеш Тимошкови: він ребус розгадає, а відповіді не знає...

Робінзон Крузо дуже хотів навчити папугу ввічливо вітатися. Та птах засвоїв лише одне слово — «Привіт!». А скільки ввічливих слів, якими можна привітатися, знаєш ти, барвінчатко? Чи пригадаєш 16 таких слів? А може, запропонуєш більше?

«Крилаті», 2022, №10

У садочку змистів **САЛІДИ**
виростить тієї ж миті
мелодії зовсім **ЗАВІСІ**,
якщо спливно попити.

Чуєчки по сіль до **КРИСУ**
доже жовти на весі.
А потрлялі і до **РИМУ**,
«О» загубили по дорозі.

І завічана морна **ГВАКА**
ригмом мистецтва до школи
картині їде, тоді ж **ПАКА**
картині уєдні спроводила.

Почитаєш – смієш та й годі.
Як таке буває? – спитаєш.
Показуєш пригоди,
головною почитаєш.

А в усьому винні **ПОСІСІ**.
Тож недаремно й казку подіє:
випало в пошуку літ **ПОСІСІ**,
зачунали ліхо бує.

Щоб не трапилося дива
на морськи не у розкоші,
пам'ятай, що вважати
кожній літеру у слові.

Щоб нікому не робити
прикріпці помилку у мові,
поважайте, любі діти,
кожну літеру у слові!

СМАХНОГО!

Смех — это жизнь. Встретив
нашего героя Семаха, вы
не сможете забыть его. Он
веселит и всех вокруг.

Занятный Семах

Смех — это жизнь. Встретив
нашего героя Семаха, вы
не сможете забыть его. Он
веселит и всех вокруг.

Смех — это жизнь. Встретив
нашего героя Семаха, вы
не сможете забыть его. Он
веселит и всех вокруг.

Смех — это жизнь. Встретив
нашего героя Семаха, вы
не сможете забыть его. Он
веселит и всех вокруг.

Смех — это жизнь. Встретив
нашего героя Семаха, вы
не сможете забыть его. Он
веселит и всех вокруг.

Смех — это жизнь. Встретив
нашего героя Семаха, вы
не сможете забыть его. Он
веселит и всех вокруг.

ЗНАКОМЬ СВ. САНДРУНУ ЗНАЮЩ

СВ. САНДРУНУ	ЗНАЮЩ
1. Св. Сандруну	1. Знать
2. Св. Сандруну	2. Знать
3. Св. Сандруну	3. Знать
4. Св. Сандруну	4. Знать
5. Св. Сандруну	5. Знать
6. Св. Сандруну	6. Знать
7. Св. Сандруну	7. Знать
8. Св. Сандруну	8. Знать
9. Св. Сандруну	9. Знать
10. Св. Сандруну	10. Знать
11. Св. Сандруну	11. Знать
12. Св. Сандруну	12. Знать
13. Св. Сандруну	13. Знать
14. Св. Сандруну	14. Знать
15. Св. Сандруну	15. Знать
16. Св. Сандруну	16. Знать
17. Св. Сандруну	17. Знать
18. Св. Сандруну	18. Знать
19. Св. Сандруну	19. Знать
20. Св. Сандруну	20. Знать
21. Св. Сандруну	21. Знать
22. Св. Сандруну	22. Знать
23. Св. Сандруну	23. Знать
24. Св. Сандруну	24. Знать
25. Св. Сандруну	25. Знать
26. Св. Сандруну	26. Знать
27. Св. Сандруну	27. Знать
28. Св. Сандруну	28. Знать
29. Св. Сандруну	29. Знать
30. Св. Сандруну	30. Знать
31. Св. Сандруну	31. Знать
32. Св. Сандруну	32. Знать
33. Св. Сандруну	33. Знать
34. Св. Сандруну	34. Знать
35. Св. Сандруну	35. Знать
36. Св. Сандруну	36. Знать
37. Св. Сандруну	37. Знать
38. Св. Сандруну	38. Знать
39. Св. Сандруну	39. Знать
40. Св. Сандруну	40. Знать
41. Св. Сандруну	41. Знать
42. Св. Сандруну	42. Знать
43. Св. Сандруну	43. Знать
44. Св. Сандруну	44. Знать
45. Св. Сандруну	45. Знать
46. Св. Сандруну	46. Знать
47. Св. Сандруну	47. Знать
48. Св. Сандруну	48. Знать
49. Св. Сандруну	49. Знать
50. Св. Сандруну	50. Знать
51. Св. Сандруну	51. Знать
52. Св. Сандруну	52. Знать
53. Св. Сандруну	53. Знать
54. Св. Сандруну	54. Знать
55. Св. Сандруну	55. Знать
56. Св. Сандруну	56. Знать
57. Св. Сандруну	57. Знать
58. Св. Сандруну	58. Знать
59. Св. Сандруну	59. Знать
60. Св. Сандруну	60. Знать
61. Св. Сандруну	61. Знать
62. Св. Сандруну	62. Знать
63. Св. Сандруну	63. Знать
64. Св. Сандруну	64. Знать
65. Св. Сандруну	65. Знать
66. Св. Сандруну	66. Знать
67. Св. Сандруну	67. Знать
68. Св. Сандруну	68. Знать
69. Св. Сандруну	69. Знать
70. Св. Сандруну	70. Знать
71. Св. Сандруну	71. Знать
72. Св. Сандруну	72. Знать
73. Св. Сандруну	73. Знать
74. Св. Сандруну	74. Знать
75. Св. Сандруну	75. Знать
76. Св. Сандруну	76. Знать
77. Св. Сандруну	77. Знать
78. Св. Сандруну	78. Знать
79. Св. Сандруну	79. Знать
80. Св. Сандруну	80. Знать
81. Св. Сандруну	81. Знать
82. Св. Сандруну	82. Знать
83. Св. Сандруну	83. Знать
84. Св. Сандруну	84. Знать
85. Св. Сандруну	85. Знать
86. Св. Сандруну	86. Знать
87. Св. Сандруну	87. Знать
88. Св. Сандруну	88. Знать
89. Св. Сандруну	89. Знать
90. Св. Сандруну	90. Знать
91. Св. Сандруну	91. Знать
92. Св. Сандруну	92. Знать
93. Св. Сандруну	93. Знать
94. Св. Сандруну	94. Знать
95. Св. Сандруну	95. Знать
96. Св. Сандруну	96. Знать
97. Св. Сандруну	97. Знать
98. Св. Сандруну	98. Знать
99. Св. Сандруну	99. Знать
100. Св. Сандруну	100. Знать

«Барвінок», 2002, №3

Отже, періодика багата на різні завдання, які будуть корисними для молодших школярів, бо допомагають у невимушеній цікавій формі збагачувати словниковий запас, формувати культуру мовлення, розвивати критичне мислення.

Література

1. Академічний тлумачний словник (1970-1980). URL: <https://sum.in.ua/> (дата звернення: 26.03.2025)
2. «Барвінок», 2002, №3
3. «Барвінок», 2007, №2
4. «Барвінок», 2009, №5
5. «Барвінок», 2011, №1
6. Давидченко Т. Типологічна класифікація дитячих періодичних видань в Україні. URL: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2316> (дата звернення: 26.03.2025)
7. «Джміль», 2003, №3
8. «Крилаті», 2022, листопад, спецвипуск
9. «Крилаті», 2022, №10
10. «Малятко», 2019, №8
11. «Малятко», 2021, №12
12. Марущак О. М. Підготовка майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності школярів засобами дитячої періодики : дис. ... канд. пед. наук. : 13.00.04. Житомир, 2017. 377 с.
13. «Розумашки», 2020, №8, спеціальний випуск
14. «Смайлик», 2020, №2
15. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко : для закладів загальної середньої освіти. 1–2 класи / за наук. ред. О. Я. Савченко. Київ : Освіта, 2018. 192 с. URL : <https://mon.gov.ua> (дата звернення: 26.03.2025).
16. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Шияна : для закладів загальної середньої освіти. 1–2 класи / за заг. ред. Р. Б. Шияна. Київ : Педагогічна думка, 2018. 200 с. URL : <https://mon.gov.ua> (дата звернення: 26.03.2025).

Юлія Ковальчук

м. Вінниця

(Наук. керівн. – ст. викл. Пойда О. А.)

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ВПРАВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В 9 КЛАСІ (НА ПРИКЛАДІ ВИВЧЕННЯ «СЛОВА О ПОЛКУ ІГОРЕВІМ»)

***Анотація.** У статті розглянуто використання інтерактивних вправ на уроках української літератури у 9 класі на прикладі вивчення пам'ятки давньоукраїнської літератури – «Слова о полку Ігоревім». Автором*